

*Михаило Вучковић**

ОСВРТ НА НАУЧНОИСТРАЖИВАЧКИ РАД У ШУМАРСТВУ ЦРНЕ ГОРЕ И БУДУЋИ ПРАВЦИ ОРГАНИЗОВАЊА НАУКЕ У ТОЈ ОБЛАСТИ

RETROSPECT TO THE SCIENTIFIC INVESTIGATION WORK IN THE FORESTRY OF MONTENEGRO

Извод

Шуме и шумска земљишта захватају 49,2% Црне Горе. Научноистраживачком раду у овој области ипје поклањана адекватна пажња. Прва научноистраживачка организација у шумарству основана је 1960. године а 1961. прерасла у Центар за унапређивање шумарства и савјетодавну службу, да би 1964. престао са радом. Тек 1968. организован је истраживачки рад у шумарству, а 1984. основан Институт за шумарство и прераду дрвета у оквиру СОУР-а ШИК "Црна Гора".

Synopsis

Woods and woodlands cover 49,2% of Montenegrin territory. Adequate attention to scientific research in this field was not being paid. The first scientific research organization in the field of forestry was founded in 1960, and in 1961 it became Center for Forestry Improvement and Consultative Service, which stopped working in 1964. It was only in 1968 that research work in forestry was organized, and in 1984 the Institute for Forestry and Wood Processing was founded in scope of complex organization of associated labour ŠIK "CRNA GORA".

УВОД

Шумарство је једна од приоритетних привредних грана у развоју Црне Горе. На шуме и шумска земљишта отпада око 680.000 ха или 49,2% укупне територије Црне Горе¹. Под шумом се налази 580.000 ха од чега на очуване шуме отпада око 270.000 ха, или 46,56%, а на деградиране шуме и шкараре око 310.000 ха, или 53,44% укупне површине под шумом. Неповољном односу између очуваних и деградираних шума и шкарара углавном су узрок антропогени чиниоци у даљој и ближој прошлости, због партијалних и краткорочних интереса и недостатака одговарајуће научне мисли у свеукупној валоризацији и вишенамјенској функцији шуме као значајног природног ресурса Црне

* Др Михаило Вучковић, научни савјетник, В.Раичковића 38, Подгорица

¹ ЦАНУ (1977) Пројекат проучавања природе и природних богатстава Црне Горе; стр. 186 Титоград.

*Посљедице нестанка шума
Фото: Вучковић М. (1979)*

Горе. То је, наравно, негативно утицало не само на величину етата и структуру шумске производње већ и на све остале, не мање значајне, функције и користи од шума, посебно у условима рељефа и правцима привредног развоја Црне Горе.

Историјат истраживања

Научноистраживачки рад у домену шумарства и прераде дрвета у прошлом периоду послје завршетка II свјетског рата драстично је заостајао за потребама струке и интереса друштва у цјелини.

Парцијално су се изучавањем појединих питања из области шумарства и прераде дрвета у Црној Гори бавили: Биро за уређивање шума; Шумарски факултети и Институт за шумарство и дрвну индустрију у Београду; Институт за дрво - Загреб, Историјски институт СРЦГ; Републички завод за заштиту природе-Титоград; Институт за друштвено економска истраживања СРЦГ; Пољопривредни институт СРЦГ; Секција за уређивање бујица СРЦГ-Котор и појединци чији су резултати у одређеној мјери доприносили унапређивању рада у неким организацијама из области шумарства и прераде дрвета и публиковањем појединих радова дали скроман прилог шумарској науци и пракси.

Организовани научноистраживачки рад у шумарству покушан је оснивањем Станице за унапређивање шумарства СРЦГ 1960. год. као републичке буџетске установе. Наредне 1961. године, Станица је прерасла у Центар за унапређивање шумарства и савјетодавну службу у оквиру ондашње Пољопривредно-шумарске коморе Црне Горе са правима и обавезама истраживачког рада.

Са скромним условима (кадром, опремом и сл.) одмах након оснивања Станице, уз помоћ шумарских факултета и института у Загребу и Београду, као и сарадње са другим научним институцијама шумарства, утврђено је 10 огледних површина са одређеним циљем и методологијом истраживања, и то: плажа Пржно, код Тивта - изучавање

пошумљавања на крпе; Црња, код Колашина - очетињавање букових шума; Трешњевик - очетињавање букове шуме; Тумба (Трокуси) Плав - очетињавање букове шуме; Петњица, код Иванграда - мелиорације шикара; Недакуси, код Бијелог Поља - уношење четивара бора, смрче и дуглазије; Равњак, код Мојковца - очетињавање; Црна Пода, долина ријеке Таре - подмлађивање црног бора; Косаница (територија Пљеваља) подмлађивање црног бора, и Томора, код Жабљака - подмлађивање смрче и јеле².

Ниједан од ових огледа није до краја изведен, јер је већ 1964. год. Центар обуставио рад. Ваља истаћи да су у међувремену формиран савремени шумски расадник у Титограду, који је послје престанка дјелатности Центра отуђен, затим расадници у Иванграду и Рожајама, те да је извршено издвајање сјеменских састојина лишћара и четинара (објављено посебно у оквиру Савезног савјетодавног центра за пољопривреду и шумарство у Београду) које такође нијесу уређене ни коришћене за планиране намјене. Због недостатка научног кадра, расипања стручњака, немања искуства у истраживањима, одсуство одговарајућег програма и плана истраживања, тешкоћа при обезбјеђивању материјалних средстава и због скромних услова за рад, истраживања су била парцијална и по својој суштини нијесу имала карактер правног научноистраживачког рада. Садржај рада у поменутом Центру био је више окренут актуелној стручној проблематици за потребе удруженог рада у шумарству (стање шума, шумски путеви, примјена механизације, расадници и сл.), што је лоше дјеловало на прави истраживачки рад.

Четири године након престанка рада Центра, тек 1968. год., основана је посебна служба за истраживачки и развојни рад у шумарству као организациона јединица у оквиру Пословног удружења шумарства и индустрије за прераду дрвета СРЦГ. Све чланице овог Удружења показале су велико интересовање за рад и развој те истраживачке јединице, па је већ идуће, 1969. године неколико шумарских организација ("Јаворак" - Никшић, "Тара" - Колашин, "Полимље" - Иванград) закључило са Пословним удружењем уговоре за истраживачке пројекте - теме из области метода газдовања њиховим шумама. Рок истраживања утврђен је на три до пет година, при чему су ове теме финансирале 50% организације шумарства, а других 50% Републички фонд за научне дјелатности. Резултати тих истраживања позитивно су оцењени од наших и страних експерата који су радили на пројекту УНДП/ФАО "Развој шумарства и дрвне индустрије у СР БиХ и СР Црној Гори"³, али, нажалост, нијесу коришћени нити су теме до краја доведене.

Године 1973. Пословно удружење, односно његов Биро, израдио је пројекат трогодишњих истраживања "Проучавање система газдовања у чистим и мјешовитим економским шумама смрче, јеле и букве у СРЦГ", на чијој се реализацији престало радити већ у првом тромјесељу 1974. па, ни тај пројекат није доведен до краја⁴.

Досадашњи неуспјех у започетим истраживањима очито је одраз неорганизованости истраживачког рада, односно недостатак трајности и континуитета постојања научне институције и дугорочног планирања истраживачког рада у области шумарства и индустрије дрвета у цјелини, што је несумњиво неповољно утицало на унапређивање ових дјелатности.

Ловство, као дио шумарства, такође није било обухваћено, никаквим организованим истраживањима, осим појединачног интересовања домаћих и страних истраживача било у оквиру орнитологије било сисара (Függer i Rajset, Вучковић М., Визић О., Васаћ В.).

² ЦАНУ (1977) Титоград: Пројекат проучавања природе и природних богатстава. стр. 189.

³ Подаци узети из Информације о стању научноистраживачког рада у шумарству и преради дрвета и потреби његовог организовања у оквиру ШИК Црна Гора-Титоград 1976. год.

⁴ Подаци коришћени из претходне информације (1976)

Континуирана истраживања врше се на вегетацијској карти Југославије - дио за Црну Гору од 1963.године, у организацији Републичког завода за заштиту природе - Подгорица, која су у фази припреме за штампање, затим шумарска хидролошка истраживања у буковој прашуми Биоградске горе од 1978. године, која треба да се наставе, а завршена су одређена истраживања црног бора у резервату "Црна пода" у долини Таре, у организацији истог Завода, која су такође публикована, те истраживања у оквиру магистарских радова и докторских теза, од којих су публиковани само неки дијелови теза и у цјелости тезе Д . В у ч к о в и ћ а : "Капиталистичко искоришћавање шума у Црној Гори" (Титоград, 1967) и В . М а р т и н о в и ћ у : "Шумска привреда у развоју Црне Горе" (Титоград, 1975).

Публиковано је такође и више радова индивидуалних истраживача из области шумарства, шумске вегетације, ерозије земљишта и бујица, индустрије дрвета и ловства, који представљају значајан допринос у нашем слабо организованом научноистраживачком раду у домену шумарства и индустрије дрвета у цијелости. У новије вријеме урађено је више пројеката и тема из подручја тих дјелатности на чијој се реализацији парцијално ради (ЦАНУ - Пројекат проучавања природе и природних богатстава Црне Горе; Институт за шумарство: "Шумско богатство Црне Горе" и др.) Из програма развоја биотехничких наука у периоду од 1976-1980. год. планирано је истраживање у оквиру пројекта "Заштита шума и унапређење шумске производње са посебним нагласком на континентално подручје"⁵.

Вршена су истраживања на пројекту "Регионални развој пољопривреде и шумарства Црне Горе" (до сада највећи пројекат из области шумарства) ⁶.

У завршној фази су истраживања на темама: "Запремнице табле и уређајне врете дрвећа у Црној Гори" и "Могућности коришћења и сабирања секундарних сировина индустрије за прераду дрвета", које су раније повјерене Бироу за уређивање шума - Подгорица, а финансиране преко РСИЗ-а за науку и из сопствених извора.

У току су истраживања на пројектима и темама: "Шумско богатство Црне Горе" (функције, могућности унапређивања и оптималног искоришћавања), "Информативни систем и компјутерска обрада података у шумарству Црне Горе" и "Могућности коришћења сунчеве енергије у сушењу резане грађе". Ти пројекти и теме повјерени су: РО Институт за шумарство и прераду дрвета СОУР-а ШИК "Црна Гора", затим су у завршној фази веома значајна истраживања о сушењу шума у Црној Гори.

Организациона структура

Оцјенјујући неопходност организовања научноистраживачког рада у шумарству и преради дрвета, Раднички савјет СОУР-а ШИК "Црна Гора" на својој сједици од 17.IV.1984. закључио је: да се РО Биро за унапређивање и пројектовање у шумарству пререгиструје у РО Институт за шумарство и прераду дрвета, као носилац укупног истраживачког и развојног рада у "Шумарско-дрвном комплексу". Пререгистровање Бироа у Институт код надлежног суда извршено је већ 18.V.1984. са сљедећим организационим јединицама:

- Завод за научно истраживачки рад
- Завод за уређивање и гајење шума
- Завод за пројектовање и израду инвестиционо-техничке документације
- Биро општих послова

⁵ Податак узет из билтена 1/76 РСИЗ-а за научне дјелатности, стр. 24.

⁶ Узето из материјала РО Институт за шумарство и прераду дрвета бр. 01/675/84 стр.4.

Основна дјелатност Завода за научноистраживачки рад оријентисана је на изучавање и рјешавање следећих питања:

- биоеколошке карактеристике и потенцијали шума и шумских ставашта Републике
- оптимална стања у циљу трајног обезбјеђења укупног комплекса функција шума
- услови и претпоставке унапређивања, заштите и искоришћавања производних и приносних могућности шума
- улога шума у чувању и унапређивању животне средине
- садашње и потенцијалне потребе индустрије за дрветом као сировином у циљу трајног алиментирања друштвених потреба
- друштвено економски положај шумарства и оптимални организациони облици
- истраживање у области оптимализације производне структуре (асортиман, обим)
- истраживања у домену искоришћавања постојећих капацитета
- развој нових производа и производње
- истраживање система кооперације унутар СОУР-а и шире у смислу заједничке производње и заједничког наступа на домаће и инострано тржиште
- унапређивање постојеће производње
- пројектовање и инжинјеринг у изградњи нових капацитета ⁷.

У реализацији усвојеног програма рада Институт је био успоставио сарадњу са познатим научним и образовним институцијама у земљи и са неким из иностранства: Институтом за шумарство и прераду дрвета - Београд, "Шипад" - ИРЦ-ом у Сарајеву, Институтом за дрво-Братислава, ЧСР, и др., те шумарским факултетима у Београду и Сарајеву и другима. У плану је било да успостави сарадњу и са другим институцијама у земљи и иностранству.

Основни проблеми Института

Као и код осталих организација, нарочито из области науке, основни проблеми редовно се свode на недостатак кадра, опреме и радних просторија. При оснивању Институт је располагао са 29 сталних радника од којих само један докторант из домена прераде дрвета, док сада, 1993. године, са свега 17 радника (седам дипл. инг.шум.) Очекивало се да ће четири шумска инжењера магистрирати до краја школске 1985/86. године. У току су били преговори са тројицом научних радника доктораната за прелазак у Институт, након чега би се вршила припрема за организовање ове институције на основу одредаба Закона о научним дјелатностима РСГ. Скромна опрема Института задовољава само почетне потребе и мора се поступно попуњавати напореда са стварањем пратећих услова за рад. При томе треба посебно водити рачуна о могућности искоришћавања расположиве опреме у одговарајућим институцијама, посебно у Црној Гори, на бази сарадње и заједничких и општих интереса и у смислу доприноса утврђеним програмом стабилизације (Пољопривредни институт и сл).

Простор од 195 м², којим сада Институт располаже, не задовољава ни минималне потребе. Планом развоја била је предвиђена изградња пословне зграде од цца 1 500 м², међутим рјешавање тога проблем мора бити за неко вријеме одложено. Нека од наведених питања покренута су на научној скупу "Станје, улога и развој науке у Црној Гори (Мијушковић, Калезић, Вучковић, 1986)⁸.

⁷ Подаци узети из материјала Института за шумарство и прераду дрвета СОУР ШИК "Црна Гора" бр. 01-675/84, стр. 4-6.

⁸ Мијушковић М., Калезић Ж., и Вучковић М., (1986) Биотехничке науке. Развој, постигнути резултати, наредни задаци и предуслови за њихово остварење, 127-145, ЦАНУ, Научни скупови, књига 14, Титоград

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Неспорна је чињеница да су истраживања у шумарству и преради дрвета кроз читав послјератни период била неоправдано запостављена, као и да је најшири интерес друштвене заједнице да се што прије и што комплетније организује истраживачки рад у овим дјелатностима. То потврђују досадашњи ставови и одређенја ЦАНУ, бившег РСИЗ-а за научне дјелатности и других научних институција и организација из Црне Горе и шире. Ради економичности и ефикасности посебно у истраживањима у области шумарства, најприхватљивије је основање јединственог института за биотехничке науке Црне Горе. Обједињавањем опреме, кадрова и материјалних средстава, увјерени смо да би се за најкраће вријеме постигли највећи ефекти, што би претходно морала показати и економска анализа овог предлога.

Било би веома корисно да ЦАНУ иницира или организује расправу о научно истраживачком раду у шумарству у Црној Гори у заједници са Министарством за пољопривреду, шумарство и водопривреду; Министарством за просвјету и науку; Министарством заштите животне средине и, наравно, Институтом за шумарство и прераду дрвета.

ЛИТЕРАТУРА:

- Вучковић Д.: Капиталистичко искоришћавање шума у Црној Гори. 1967, Титоград.
- Вучковић М. (1974): Прилог познавању штета од крупне дивљачи у економским шумама. "Пољопривреда и шумарство" XX,4: 67-81, Титоград.
- Вучковић М.: Главни типови шума у Црној Гори. "Шумарска енциклопедија" I, MCMLXXX: 276-277, Загреб.
- Мартинковић В.: Шумска привреда у развоју Црне Горе. 1975. Титоград.
- Мијушковић М., Калезић Ж. и Вучковић М. (1986): Биотехничке науке развој, постигнути резултати, наредни задаци и предуслови за њихово остваривање. "Стање, улога и развој науке у Црној Гори". ЦАНУ, научни скуп, књига 14. Титоград.